

УДК 376.634-051:37.06

СТРУКТУРА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ ЮРИДИЧНОГО ПРОФІЛЮ

Юлія Мендрух

*Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
пр. Перемоги 54/1, 03680 Київ, Україна*

Розроблено структуру комунікативної компетентності фахівця юридичного профілю.

Ключові слова: комунікативна компетентність, структура комунікативної компетентності.

Вимоги сучасного суспільства до професійної діяльності фахівця юридичного профілю передбачають не тільки володіння ним широким спектром знань, умінь та навичок, а й наявність професійно-необхідних характеристик і рис особистості юриста, системоутворювальним елементом у вияві яких є комунікативна компетентність фахівця. Проблемі дослідження комунікативної компетентності присвячено праці таких вітчизняних та російських науковців, як Ю. М. Ємельянов, В. Л. Захаров, М. М. Заброцький, С. Д. Максименко, Л. А. Петровська, С. В. Петрушин, Є. П. Герасименко, Г. В. Данченко, О. А. Жирун, Є. В. Прозорова, В. П. Черевко, С. В. Курашева, С. Д. Гамідова, Д. М. Годлевська. І. І. Баранович, а також праці західних дослідників К. Ларсона, Ф. Бекланда, М. Редмонда, А. Барбора, Дж. Вімана, Б. Шпіцберга. Водночас проведене дослідження наукових робіт виявило, що структура комунікативної компетентності фахівця юридичного профілю не знайшла ще свого відображення в дослідженнях науковців. З огляду на викладене нашим завданням є розробка такої структури.

Результати аналізу наукових досліджень свідчать про існування декількох підходів щодо вирішення компонентів у структурі комунікативної компетентності фахівця.

Є. В. Прозорова у структурі комунікативної компетентності виділяє два компоненти. До першого належать комунікативні цінності, орієнтація та специфіка мотивації комуніканта, його потреба у спілкуванні. Другий компонент визначає прояви комунікативної компетентності безпосередньо у спілкуванні, комунікативній поведінці та містить дві складові, а саме: дії під час акту комунікації (уміння та навички спілкування) та знання про спілкування [7].

С. В. Петрушин розглядає комунікативну компетентність як складне утворення, яке охоплює пізнавальний, поведінковий та емоційний компоненти. Зміст когнітивного (пізнавального) компонента, на його думку, охоплює орієнтованість, психологічні знання та перцептивні здібності фахівця. Розвиток цього компонента також передбачає самопізнання особистості та пізнання партнерів зі спілкування, крім необхідних знань у сфері спілкування. До змісту поведінкового компонента комунікативної компетентності С. В. Петрушин відносить вміння ефективно використовувати різні засоби вербального та невербального спілкування. Розкриваючи зміст емоційного компонента, дослідник акцентує на важливості досвіду різноманітного спілкування, позитивному ставленні та налаштуванні на партнера по спілкуванню [6].

Н. Б. Завіниченко у структурі комунікативної компетентності майбутнього практичного психолога виділяє:

- гностичний компонент (система знань про сутність, структуру, функції та особливості спілкування взагалі та професійного зокрема; знання про стилі спілкування, зокрема, про особливості власного комунікативного стилю; фонове знання, тобто загальнокультурна компетентність, яка, будучи безпосереднього не пов'язане з професійним спілкуванням, дає змогу вловити, зрозуміти приховані натяки, асоціації тощо, тобто зробити розуміння глибшим, емоційнішим, особистісним; творче мислення, внаслідок якого спілкування виявляється як різновид соціальної творчості);
- конативний компонент (загальні та специфічні комунікативні вміння, які дають можливість успішно налаштовувати контакт з іншою людиною, адекватно пізнавати її внутрішні стани, керувати ситуацією взаємодії з нею, застосовувати конструктивні стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях; культура мовлення; експресивні вміння, які забезпечують адекватний висловлюванням міміко-пантомімічний супровід; перцептивно-рефлексивні вміння, які забезпечують можливість пізнання внутрішнього світу партнера спілкування та розуміння самого себе; домінуюче застосування організувальних впливів у взаємодії з людьми (порівняно з оцінювальними і, особливо, дисциплінувальними);
- емоційний компонент (гуманістична установка на спілкування, інтерес до іншої людини, готовність вступати з нею в особистісні, діалогічні взаємини, інтерес до власного внутрішнього світу; розвинуті емпатія та рефлексія; високий рівень ідентифікації з виконуваними професійними та соціальними ролями; позитивна Я-концепція; адекватні вимогам професійної діяльності психоемоційні стани) [3, с. 41–42].

В. П. Черевко на підставі аналізу особливостей професійного спілкування менеджера визначає структуру його комунікативної компетентності, яка містить когнітивний (теоретичні знання з психології спілкування; адекватна орієнтація менеджера у собі, у партнерові, у ситуації професійного спілкування, у конкретних професійно-комунікативних цілях), емоційно-оцінний (мотиви вибору професії менеджера, інтерес до обраної професії, прийняття себе та інших, комунікативні установки на участь у тренінгах, роботу з комунікативного самовдосконалення), поведінковий (володіння технікою спілкування (вербальні та невербальні засоби), перцептивні уміння, володіння прийомами атракції та фасцинації, уміння конструктивного розв'язування конфліктів, діалогічний стиль взаємодії в комунікативних професійних ситуаціях, ситуативна адаптивність у професійно-значущих ситуаціях) компоненти [9, с. 11].

На думку О. А. Жирун, структура комунікативної компетентності редактора містить два компоненти. Перша складова (інструментальна) – це уміння й навички спілкування (виділяють інформаційно-поведінкові, особистісно-перцептивні та ситуаційно-рефлексивні уміння), а також знання про закономірності спілкування, про свої комунікативні властивості та комунікативні властивості інших. Друга складова (мотиваційно-ціннісна) містить комунікативні цінності, настанови).

Інструментальна складова, відповідно, містить такі компоненти: професійний, психологічний, конативний та риторичний.

Зміст професійного компонента охоплює знання особливостей професійно спрямованої редакційної діяльності, а також систему знань про сутність, структуру, функції та особливості спілкування взагалі та професійного зокрема.

Зміст психологічного компонента містить гуманістичну настанову на спілкування, готовність вступати в діалогічні взаємини, розвинуті емпатію та рефлексію, адекватні вимогам професійної діяльності психоемоційні стани, а також орієнтування в особливостях особистості автора в умовах редакційної діяльності.

Конативний компонент охоплює загальні та специфічні комунікативні уміння, які дають змогу успішно налагоджувати контакт із співрозмовником, адекватно пізнавати його внутрішні стани, керувати ситуацією взаємодії з ним, застосувати конструктивні стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях; культуру мовлення; експресивні уміння, які забезпечують адекватний висловлюванням міміко-пантомімічний супровід; перцептивно-рефлексивні уміння, які забезпечують можливість проникнення у внутрішній світ партнера по спілкуванню та розуміння самого себе; домінуюче застосування організуючих впливів у взаємодії з людьми (порівняно з оцінюючими і, особливо, дисциплінуючими).

Зміст риторичного компонента, який належить до галузі психолінгвістики, містить професійне володіння мовою, яке передбачає успішну взаємодію редактора з автором [2, с. 9–10].

В. О. Назаренко у своєму дослідженні комунікативної компетентності керівників Державної прикордонної служби України дійшов висновку, що до складу комунікативної компетентності керівника ДПС України належать елементи соціально-психологічної, переговорної, конфліктологічної, соціально-перцептивної, аутопсихологічної та рефлексивної компетентності. Крім того, у структурі комунікативної компетентності керівника органу ДПС України як інтегральному особистісному утворенні автор виділяє такі головні компоненти: мотиваційно-ціннісний, який визначає спрямованість службово-ділової взаємодії та спілкування (на основі наявних етичних, моральних і правових цінностей, мотивації досягнення, установок соціальної взаємодії та ін.); пізнавально-прогностичний, який забезпечує критичний аналіз своїх та чужих вчинків, дає можливість розробляти стратегію, прогнозувати процес та результат комунікації, визначати її методи і прийоми, впливати на інших людей та ін.; і емоційно-вольовий, який сприяє самоконтролю та саморегуляції, прояву відповідальності, упевненості, рішучості тощо) [5, с. 35].

У структурі комунікативної компетентності соціального працівника Д. М. Годлевська виділяє три компоненти. Соціально-комунікативний (базовий) компонент передбачає наявність у соціального працівника комунікативних знань, умінь та навичок, що забезпечує усвідомленість соціальним працівником змісту його професійної діяльності; особистісно-емоційний компонент передбачає професійно-особистісні риси (рефлексію, креативність, емпатію), що визначають позицію і спрямованість соціального працівника як особистості, індивіда та суб'єкта діяльності, а також емоційний вияв цих рис; діяльнісний (практичний) компонент охоплює вияв професійної комунікативної компетентності, апробованої в дії та засвоєної особистістю як найбільш ефективного чинника впливу на клієнта [1, с. 9–10].

Досліджуючи структуру комунікативної компетентності вчителя, В. І. Кашницький виділяє три рівні, а саме: базовий, змістовий та операціональний. Комунікативну компетентність розглядає з двох боків: що охоплює та забезпечує кожен з її рівнів. Базовий рівень – це глибинні стійкі риси особистості (налаштування, ціннісні орієнтації, мотиви у комунікаційній сфері, адекватні стратегічним цілям у педагогічній діяльності), які забезпечують мотиваційну сторону комунікативної діяльності педагога. Змістовий рівень охоплює комунікативні знання (законів спілкування, закономірностей і механізмів соціальної перцепції, психологічної взаємодії, способів саморегуляції). Операційний рівень містить систему комунікативних умінь та навичок (навички, що забезпечують

управління процесом спілкування, ефективні впливи на партнерів по спілкуванню, оптимальна саморегуляція) для забезпечення виконання комунікативних дій з метою вдалої реалізації плану [4, с. 65].

У праці російської дослідниці Є. В. Тармасової структуру комунікативної компетентності учителя розглянуто у єдності мотиваційного, аксіологічного, інформаційно-змістового та операційно-діяльнісного компонентів. Мотиваційний компонент відображає орієнтуючі характеристики комунікативної компетентності та знаходить своє відображення в потребах та цілях гуманістичної комунікативної взаємодії з учнями. Аксіологічний компонент відображає ціннісні орієнтації педагога, які виявляються у ставленні вчителя до педагогічної теорії, освітньої практики, особистості учня, власної особистості. Інформаційно-змістовий компонент комунікативної компетентності вчителя передбачає володіння вчителем певною системою знань. Система перцептивних, мовленнєвих, гностичних умінь та умінь управління комунікативним процесом відображає операційно-діяльнісний компонент комунікативної компетентності вчителя [8, с. 12–14].

Комунікативна компетентність фахівця юридичного профілю має охоплювати компетентність у реалізації перцептивної, комунікативної та інтерактивної функцій спілкування; у спілкуванні як за суб'єкт-суб'єктною, так і за суб'єкт-об'єктною схемами, у вирішенні як продуктивних, так і репродуктивних завдань. Зважаючи на це, у структурі досліджуваного виду комунікативної компетентності ми виділяємо мотиваційно-афективний, когнітивний та поведінково-діяльнісний компоненти. Мотиваційно-афективний компонент полягає у мотивації здійснення комунікативного акту; розвиненій емпатії та рефлексії; гуманістичній настанові на спілкування; прагненні удосконалення власних комунікативних умінь та позитивному ставленні до набутих знань та професійних умінь. До когнітивного компонента відносимо знання з професійного мовлення та невербального спілкування; знання про сутність, структуру, функції, стилі та особливості спілкування взагалі та професійного зокрема; фонові знання; адекватну орієнтацію у собі, партнерові, ситуації та цілях спілкування; здійснення вибору належних патернів комунікації у комбінації з творчим підходом. Поведінково-діяльнісний компонент містить такі умінь: соціальної перцепції (самосприйняття та сприйняття інших); рефлексивні; володіння комунікативною технікою (вербальними та невербальними засобами спілкування); риторичні; ситуативної адаптивності (гнучкість); володіння прийомами фасцинації та атракції; забезпечення зворотного зв'язку індивід-індивід, індивід-група, група-група; організаційні та управлінські.

Виділені нами компоненти структури комунікативної компетентності викладача ВНЗ можуть слугувати базою для розробки технології

цілеспрямованого формування комунікативної компетентності викладача вищої школи.

-
1. *Годлевська Д. М.* Формування комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах педагогічного університету: Автореф. дис. .... канд. пед. наук. К., 2007.
  2. *Жирун О. А.* Психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності у майбутніх редакторів у взаємодії з авторами: Автореф. дис. .... канд. психол. наук. К., 2006.
  3. *Завіниченко Н. Б.* Особливості розвитку комунікативної компетентності майбутнього психолога системи освіти: Дис. ... канд. психол. наук. К., 2003.
  4. *Кашницкий В. И.* Формирование коммуникативной компетентности будущего учителя: Дис. ... канд. пед. и психол. наук. Кострома, 1995.
  5. *Назаренко В. О.* Психологічні умови розвитку комунікативної компетентності керівників Державної прикордонної служби: Дис. ... канд. психол. наук. Хмельницьк, 2007.
  6. *Петрушин С. В.* Психологический тренинг в многочисленной группе (методика развития компетентности в общении групп от 40 до 100 человек). М., 2000.
  7. *Прозорова Е. В.* Педагогические условия формирования коммуникативной компетентности // Мир психологии. 2000. № 2. С. 191–202.
  8. *Тармаева Е. В.* Развитие коммуникативной компетентности у будущих учителей: Автореф. дис. .... канд. пед. наук. Улан-Удэ, 2007.
  9. *Черевко В. П.* Формування комунікативної компетентності менеджера у процесі професійної підготовки: Автореф. дис. .... канд. психол. наук. К., 2001.

**THE STRUCTURE OF LAW SPECIALIST'S
COMMUNICATION COMPETENCE****Yuliya Mendrukh***Vadym Hetman National Economic University of Kyiv,
Peremoha Ave, 54/1, UA-03680 Kyiv, Ukraine*

The article describes the structure of the law specialist's communication competence.

Key words: communication competence, structure of communication competence.

**СТРУКТУРА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
СПЕЦІАЛІСТА ЮРИДИЧЕСКОГО ПРОФІЛЯ****Юлия Мендрух***Киевский национальный экономический университет
имени Вадима Гетьмана
пр. Перемоги 54/1, 03680 Киев, Украина*

Рассмотрена структура коммуникативной компетентности специалиста юридического профиля.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, структура коммуникативной компетентности.

Стаття надійшла до редколегії 11.06.2008
Прийнята до друку 09.10.2008